

קסה שלום (Casa Shalom) – המכון לחקר האנוסים בגן יבנה

גלוריה מאונד
מתורגם מאנגלית

מידע גניאלוגי, מאחר שבידינו נמצאים תיקים אונומסטיים רבים וחברינו הרצו ופרסמו הרבה. אנו מנסים לעזור ככל יכולתנו במתן התשובות מתוך מסד הנתונים הייחודי שיש לנו. מאחר שתקציבנו מוגבל, אנו מסוגלים להמשיך במחקר רק אם השואל הופך לחבר בקסה שלום. דמי החברות נוחים ומדורגים, החל מ-\$36 לשנה והם כוללים קבלת העיתון שלנו והנחות ברכישת פרסומים אחרים. אנו מקפידים מאוד לשמור על צנעת הפרט של אלה הדורשים זאת.

אנו מקדמים בברכה מבקרים מכל העולם, רבים מהם בני משפחות של צאצאי האנוסים, המשתוקקים ללמוד יותר על מורשתם היהודית. באמצעינו המוגבלים למדי, אנו שולחים לעתים קרובות למקומות רבים בעולם פריטים מבוקשים, כמו ספרים, מזוזות, טליתות, פמוטים, ספרי לימוד עברית, מילונים ועוד. יש תכניות לקיים סמינרים נוספים, "ימים פתוחים", וסיורים למקומות בעלי עניין יהודי, לרוב בלתי ידועים עד עתה. אם כי לכל אחד מתחומי המחקר סיפור מיוחד משלו, הרי הנושא הקבוע נשאר כל הזמן ההחלטיות והכוח של האמונה היהודית. במסעות הרבים בעולם ובאמצעות מחקר מקיף הצלחנו להגיע למצב שיש לנו כיום ספרייה ואוסף צילומים ייחודיים, וכן אוסף קלטות וחומר ארכיוני. כל העבודה שלנו נעשית בהתנדבות, חוץ מעזרה משרדית מצומצמת בתשלום. שעות רבות מוקדשות לעבודה היומית של איסוף מידע ועזרה לאלה המחפשים תשובות על שאלות של זהות יהודית ודרכי קיומה. מטרתנו העיקרית היא לסייע ללומדים ולחוקרים להשיג מידע. השאלה הראשונית של הפונה מובילה לעיתים קרובות להעשרת נתוני המחקר שלנו עצמנו על חיי צאצאי האנוסים ומנהגיהם. במשך קרוב לשלושים השנים מאז שהתחלנו במחקר, השתתפנו במספר פרסומים ידועים, ביניהם *Encyclopedia Judaica* ו-*Year Book*. כמו כן לקחנו חלק בכנסים רבים, בארץ ובחוץ לארץ. העובדה שהיינו מסוגלים לספק כל כך הרבה חומר אישי ממקור ראשון הפכה את הרצאותינו למבוקשות ביותר. הצלחנו להחיות את ההיסטוריה הן בהרצאות למבוגרים והן לילדים, במיוחד במקומות שקיימות בהם בעיות של זהות יהודית. פרסמנו מאמרים רבים על כל ההיבטים של מחקרי האנוסים ומאמרים נוספים הם בהכנה. תשומת לב מיוחדת ניתנת לשואה ולדרכים שבהן פליטים שברחו מהנאצים קיבלו עזרה מצאצאי האנוסים המקומיים.

בשנת 1997 פורסם כתב העת של חברי קסה שלום הראשון (*The Casa Shalom Member's Journal*), שקיבל שבחים רבים על רמתו הגבוהה

העבודה המתנהלת כיום בקסה שלום תחילתה אולי בלתי רגילה במקצת, אולם המקום הוא כיום ישות עצמאית שהתקדם התקדמות ניכרת במשך שנים מעטות, והפך למוסד מכובד הן במובן האקדמי והן במובן הבינלאומי, ולדוגמה ברורה לכך שמאורעות בלתי צפויים יכולים להוות קטליזטור למחקר מיוחד וחשוב.

כל העניין התחיל בשנת 1978, באיים הבליאריים איביזה (Ibiza) ופורמנטרה (Formentera), הידועים כאיי פיטיוסס (Pitiüses Islands), כמעט כתחביב לתקופת החופש, כאשר התברר כי במקומות הנידחים האלה היהודים קיבלו מקלט והיו מוגנים על ידי בני האיים מאז גירושם מספרד ב-1492. נתגלו אצלם דרכי פולחן ומנהגים יהודיים, וכן מסמכים וביניהם מגילת אסתר מהמאה הארבע עשרה, הנמצאת עתה בתהליך שיקום בידי ממשלת ספרד. עם הגילוי שארבעה בניינים שימשו בסתר כבתי כנסת, שאחדים מהם פעלו עד למלחמת האזרחים בספרד ב-1936, התחילו להעריך את מימצאים הערכה רבה ובקרב ציבור יותר ויותר רחב. בתוך מספר שנים התפשט המחקר לאיים הבליאריים היותר גדולים, מיורקה ומינורקה. תוכלו למצוא מידע רב באתר שלנו

www.casa-shalom.com

בעקבות הכנס היהודי-ספרדי (Judeo-Spanish Conference) באוניברסיטת גלאזגו בסקוטלנד, שהתקיים בחודש מרס 1984, התחילה המחלקה ללימודים ספרדיים באוניברסיטה לגלות עניין ויחס חיובי למחקר המתבצע. מאז 1988 גב' גלוריה מאונד מתמנה כל שנה כעמית-כבוד למחקר, וכל ראש מחלקה באוניברסיטה ישב במועצת המנהלים של קסה שלום. מאז ייסודו ב-1994 כעמותה קיבל המכון תמיכה ממר אלי שליט והנציגות הבריטית של הקרן הקיימת לישראל וכן מקרן הנאמנות ניל דייוויס (Neil Davis) בממלכה המאוחדת. אולם התמיכה והסיוע העיקריים באו מהמספר הגדול של חברים בכל רחבי העולם ומחברות המתנדבים הנמרצת. סיוע חשוב זה איפשר מחקר בספרד, פורטוגל, ארצות הברית, קנדה, האיים הקריביים, דרום אפריקה ואפריקה, ונקודת השיא היתה גילוי אנשים ממוצא יהודי במקומות נידחים שונים ואיסוף מידע גניאלוגי יקר אודות משפחות וקהילות בעבר ובהווה.

המתנדבים שלנו עוזרים בעבודות תרגום ופעילות משרדית כללית. זמן ומאמץ רב מוקדשים לתשובות על שאלות שנשלחות בדואר אלקטרוני ועזרה בחיפוש אחר

והחומר החדש שהכיל. העיתון משמש גם קשר חיוני לצאצאי האנוסים החיים במקומות מבודדים בעולם.

לאחרונה, אחד הפרוייקטים החשובים שאנחנו עובדים עליו הוא ההגירה היהודית הקדומה לפלורידה/קובה ופורטו ריקו. רוב המהגרים באו ב-1768 מהאי מינורקה באיים הבלאריים דרך האיים הקנאריים, כאשר הבריטים שלטו הן בפלורידה והן במינורקה. חקירותינו הרחיבו את ההיסטוריה הידועה על היהודים במקומות ההם במאה וחמישים שנה, ובמקרים אחדים הצלחנו לאתר את צאצאי המשפחות הראשונות, החיים היום. העבודה נעשתה בשיתוף עם המחלקה ללימודי יהדות באוניברסיטת מיאמי, פלורידה. בנושא זה יש לנו כיום בקסה שלום חומר ארכיוני רב, שניתן לגלות בו קשרים היסטוריים חשובים למדינות השכנות כמו לואיזיאנה וכן לקובה וגמאיקה. נתונים חדשים מגיעים ממקומות אלה כל הזמן. אנו אסירי תודה לעיר סט. אוגוסטין (St. Augustine), העיר העתיקה ביותר בארצות הברית, שהראתה עניין חיובי ביותר במחקרנו, ושבה התיישבו כה רבים מבין המהגרים מהאי מינורקה. לספרייתנו נוסף עתה אגף חדש, שנפתח בחודש ינואר 2005 על ידי כבוד הנשיא החמישי של המדינה, מר יצחק נבון. הספרייה מכילה פריטים נדירים על צאצאי האנוסים לא רק בארצות ההיספאניות, אלא גם במקומות כמו אירן וכן בשני האיים Sao Tome Y Principe בקצה מפרץ גיניאה. בשנת 1493 הובאו לאיים אלה מליסבון אלפיים ילדים בגילים שתיים עד שתים עשרה כעבדים. היום, חמש מאות שנה מאוחר יותר, קיימים עדיין שרידים של מודעות יהודית ומנהגים יהודים בין הצאצאים של ילדים אלה. ערכנו גם שבעה סדרי פסח באיים הבלאריים.

בישראל, נוסף להרצאות למבוגרים, אָרְגָנו בבתי הספר שיעורים בנושא האנוסים. רבים מבין ילדי העולים, בעיקר מרוסיה, הם מנישואים מעורבים ומשפחות חילוניות ויש להם בעיות זהות רציניות. אנו גאים לעזור לתלמידים אלה להבין את מורשתם. ההרצאות, המלוות בשקופיות ייחודיות והקלטות מוזיקה, נחלו הצלחה גדולה באירופה ואמריקה. שאלת המעוניינים לחזור ליהדות בגלוי ולנהל חיים יהודיים מלאים היא שאלה קשה ומסובכת. לשמחתנו, נשאו פרי מאמצינו בשנים האחרונות להביא לכך שהשלטונות הנוגעים לדבר יהיו מודעים למצב האנוסים. אולם מאמצים אלה גורמים להוצאות מרובות, ותמיכה מבחוץ בקסה שלום היא חיונית.

סיכום האוספים המצויים בקסה שלום
כוכבית * מציינת אוספי עדויות אישיות.

היסטוריה כללית ותולדות יהודי אנגליה
ההוצאה הראשונה של *Jewish Encyclopedia* (Funk and Wagnalls, NY) (1900-1906) וכן

סדרות של אנציקלופדיות אחרות, קדומות ומודרניות. * מאמרי מחקר וצילומים של הרב חיים חייטוביץ ז"ל (Chaitowitz), שקיבל בשנת 1973 מילגה על שם סר רוברט וואלי כהן מבית הכנסת United Synagogue בממלכה המאוחדת. מסמכים אלה כוללים חומר רב הנוגע לממצאים בכנסיות ובמנזרים בספרד ובמיוקרה. רישומי לידות, נישואין ופטירות מבית הכנסת בוויס מרקס (Bevis Marks) בלונדון החל מייסוד הקהילה של יהודי ספרד ופורטוגל מ-1660 עד 1991. מסמכים ומפתח של החברה ההיסטורית היהודית (Jewish Historical Society) באנגליה.

* מספר נרחב של ספרים וחומר ארכיוני מימי המושבות הבריטיות, כולל מסמכים בלתי ידועים עד עתה, על היישוב היהודי בעיר Banbury, הממלכה המאוחדת. רשימת הלוחמים היהודים מכל העולם במלחמת האזרחים בספרד, כולל חטיבת לינקולן (the Lincoln Brigade). כנס הבונים החופשים וצאצאי האנוסים ב-2003.

אמריקה

* אנוסים בבוסטון, ניו אורלינס, פלורידה וכו' עם קשרים לחצי האי האיברי ומקומות נידחים שבהם קיבלו היהודים מקלט במשך דורות רבים, האיים הקריביים וברזיל.

* מסמכי פלורידה המתייחסים למתיישבים הראשונים ובהם פריטים חשובים הקשורים להגירה ממינורקה, מנהגים יהודיים הכוללים כתבי יד על משפחות שעזבו מאוחר יותר ועברו לקובה ומקומות אחרים באיים הקריביים, פורטו ריקו ואיים האוקיאנוס האטלנטי. ברשותנו גם מספר עדויות על מנהגים של צאצאי האנוסים בדרום-מערב ארצות הברית ובפורטו ריקו.

ספרד והאיים הקנאריים/מדירה, מרוקו, לוב

* עבודותיהם של לוסיאן וולף (Lucian Wolf) וחיים ביינארט (Beinart) על יהודי האיים הקנאריים.

* יהודים ומנהגים סודיים, רדיפות, אינקוויזיציה, מאכלים וכו'.

* מסמכים ומאמרים המתייחסים ליהודים באיים הקנאריים, כף ורדה (Cape Verde), האיים האזוריים, בעבר ובהווה.

Achivos Espanoles Simancas. הארכיון הספרדי הלאומי אינו פתוח לקהל הרחב, אבל אנו הורשינו להחזיק ברשותנו, נוסף למספר פריטים ספרדיים, גם העתקים של מסמכים המתייחסים לאיטליה וספרים מיוחדים על סיציליה, גנואה וונציה.

* מחקרי השואה המתייחסים לספרד, פורטוגל, לוב ואנוסים בתקופות האלה.

* תצהירים ממשפחות אנוסים.

* תצהירים המתייחסים לחיים היהודיים בלוב ובמרוקו.

להעברת 2000 ילדים יהודים לאיים כעבדים בשנת 1493. משקע של מנהגים יהודיים עדיין קיים. מידע על חיי קהילות פורטוגזיות בעבר ובהווה, הן בגלוי והן בסתר.

פרסומים של גלוריה מאונד וקסה שלום בנושאים דלעיל

ברשותנו שקופיות, קלטות, סרטים, על רוב הנושאים שצויינו לעיל, כולל מהתקופה לפני מלחמת האזרחים בספרד ב-1936.

צילומים ועדויות מהפצצת אניית המלחמה דויטשלנד (Deutschland) במל איביזה על ידי הרפובליקנים בשנת 1937.

מסמכים של משפחת הרב הראשי של בולגריה, הרב מוריץ גרינוולד, שנבחר כרב ראשי בממלכה המאוחדת ב-1892, אבל לא הספיק לכהן שם כי בזמן ביקורו חלה בשפעת ונפטר. בנו ונכדיו ניהלו בסתר חיים יהודיים מ-1932 עד לזמננו.

בסיכום ברצוני לומר: אנו עמותה מוכרת כמוסד ללא כוונת רווח, ומטרתנו היא להגיע לכל אלה – יהודים ולא יהודים – המשתוקקים לדעת יותר על מורשתם היהודית. אנו מספקים תנאים שלא היו מוכרים עד כה, אולם אנו מקשרים בין החברים אך ורק אם **שני הצדדים** מבקשים זאת. המכון מקבל בברכה חברים המבקשים לבקר בספרייה, על פי קביעת מועד מראש. אין לנו אפשרות להשאל חומר, אבל לחברי המכון נשלח ברצון, גם בדואר ובמחיר נמוך, צילומים של מסמכים, מאחר שבין המבקשים את עזרתנו יש רבים שאין בבתם מחשב. אנו מצפים בשמחה לביקורכם בקסה שלום בעתיד הקרוב.

גלוריה מאונד נולדה ב-1930 בלונדון. היא למדה בספרד בשנים 1985-1988 ועלתה לארץ עם בעלה לסלי ב-1988. באותה שנה העניקה לה האוניברסיטה של גלאזגו את התואר עמית מחקר לשם כבוד, המחודש כל שנה מאז. אם כי רוב יומה מוקדש לעבודת גיהול קסה שלום, היא נהנית מאוד לבלות עם ילדיה, נכדיה וניניה, לעבוד בגינה ולהאזין למוזיקה. מטרתה היא להכשיר אדם מתאים שימשיך/תמשיך את עבודתה בקסה שלום כאשר היא עצמה לא תוכל עוד לעשות זאת.

Gloria Mound Gloria Mound, Casa Shalom,
Institute For Marrano-Anusim Studies
Pob. 66 Gan Yavne
Israel 70800
Tel/Fax 972-8-8573 150
Mobile 050-7492-516
e-mail marrano@aquanet.co.il

האיים הבליאריים

העתקים של מכירות קרקעות של יהודים וכן ויכוחים לפני הפירוק הסופי של הקהילה היהודית ב-1435, ממנזר סנטה קלרה (חלקם בעברית), פלמה דה מיוורקה. תנועת אנוסים ממיוורקה לסלוניקי ולאיטליה, בעיקר ליורנו וסיציליה.

* החיים והפולחן של בקרב היהודים האנוסים המקומיים במיוורקה, הידועים בשפ צ'ואטס (*Chuetas*).

* פרטים גניאלוגיים ממיוורקה, המוכיחים קיום קשרים עם משפחות בניו זילנד ובארצות הברית. העתקים של כתובות עתיקות מפלמה דה מיוורקה ומיוורקה. בתי כנסת סודיים, אחד מהם נתגלה בשנת 1930 על ידי מנהל "בית הספר החופשי של היהודים" (Jews Free School).

העתקים של ארבעה עשר קטעים של מגילת אסתר מהמאה ה-14, המהווים כ-85% מהמגילה, שנמצאו באיביזה ומשוחזרים כיום על ידי הממשלה הספרדית.

* עיתונים, כתבי עת, סרטים ישנים, צילומים, ספרי הדרכה של הבונים החופשיים – מהאיים הבליאריים.

* המסעות של וולטר בנז'מין, ראול האוסמן, אליוט פאול לאיביזה בשנים 1932-1936. פעילות הנאצים במיוורקה ובאיביזה הן לפני מלחמת האזרחים בספרד והן לאחר מלחמת העולם השנייה.

* מידע ועבודות המתייחסים לחייו של ברעם, צייר ישראלי ואשתו הציירת בלה בריזל (Bella Brisel) במשך שהותם בפואמנטרה (Formentera) משנות החמישים ועד שנות השבעים של המאה העשרים. ברעם הורשה להיקבר קבורה יהודית באיי Pitiuses, לראשונה מזה 500 שנה. גופתו הועברה לאחר זמן לישראל והוא נקבר בהר הזיתים.

* עבודות של Juan Isadoro Macabich Llobet, Mari Cardona, היסטוריונים ידועים באיביזה ופורמנטרה.

* עבודות המתייחסות לחיי הנסיך לואיס סלבדור לבית הבסבורג (1847-1915) ועבודות בנושא האיים הבליאריים ומקומות אחרים שהוא ביקר בהם והיו לו בתים. בכל מסעותיו הוא הקדיש תשומת לב רבה לצמחייה ולעולם בעלי החיים. רישומים על מציאת צאצאי אנוסים באיביזה; ידידותו המוזרה במקצת עם נתנאל פון רוטשילד מוינה; העתקים של 17 מכתבים של של רוטשילד לנסיך ועוד.

עבודות של Nito Verdera וכן Rafel Bauza Socias הטוענים שקולומבוס בא מהאיים הבליאריים והיה ממשפחה של אנוסים; העתק מכתב של קולומבוס מקובה ב-1503, שתורגם לאנגלית במאה השמונה עשרה.

פורטוגל

חומר ארכיוני על איי Sao Tome Y Principe, כולל חומר מארכיון האינקוויזיציה בליסבון, המתייחס